

Staša Babić

*Odeljenje za arheologiju
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
s.babic@EUnet.rs*

Zanat arheologa i dijalog sa javnošću*

Apstrakt: Poslednjih decenija, posebno u okviru postprocesnog pristupa arheološkom istraživanju, eksplicitno je artikulisana veza između istraživanja prošlosti i različitih odnosa dominacije u savremenom svetu, kao i načina na koje disciplina stupa u dijalog sa svojim društvenim okruženjem, široko obuhvaćenim terminom javnosti. S druge strane, istaknuti predstavnici drugih teorijskih pravaca u arheologiji, kao što je Gordon Čajld (Vere Gordon Childe), još su mnogo pre pojave ovog jasno vrednosno opredeljenog pristupa zagovarali smisao arheološkog istraživanja u traganju za znanjem koje doprinosi pravednijem i humanijem društvu. Poruka koju će arheolozi poslati javnosti zavisi od izbora koji segment ovog širokog skupa i čiji interes teži da podrži pojedinačni istraživač, bez obzira na to sa kojih teorijsko-metodoloških pozicija polazi u istraživanje.

Ključne reči: društveni položaj arheologije, arheologija i javnost, interesi javnosti, odgovornost istraživača, odnosi dominacije, Gordon Čajld i Gustaf Kosina

„Disciplina koja prosto odgovara samo na svoje sopstvene potrebe i interese, kao što je slučaj akademske arheologije koja postoji samo sebe radi, jeste dekadentno prepuštanje užitku.” (Shanks, McGuire 1996, 80)

S proleća 2014. godine, u času kada stogodišnjica početka I svetskog rata pokreće mnoge moralne, političke i društvene dileme i kontroverze, u čijem središtu su često i prilike na Balkanu početkom XX veka, u časopisu „Washington post” objavljen je tekst pod naslovom „Na duge staze, ratovi su nas učinili bezbednijim i bogatijim”¹, koji je potpisao Ijan Moris (Ian Morris), arheolog i profesor na Univerzitetu Stanford. Ukratko, poenta članka je da, iako ratovi donose razaranja, užase i smrti, iz njih nastaju velike i dobro organizovane države, čiji podanici žive sigurnije i bogatije živote, pa je tako procenat čovečanstva koji gine u ratovima danas daleko manji nego što je bio procenat pripadnika

---

* Članak je nastao kao rezultat rada na projektu „Arheološka kultura i identitet na Zapadnom Balkanu”, finansiranom od strane Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije pod brojem 177008.

¹ http://www.washingtonpost.com/opinions/in-the-long-run-wars-make-us-safer-an-d-richer/2014/04/25/a4207660-c965-11e3-a75e-463587891b57_story.html, poslednji pristup 29. juna 2014.

ukupne populacije praistorijskih kultura koji su ginuli u pojedinačnim sukobima, koji nisu bili posredovani državnom regulacijom. Tekst je izazvao gotovo jednoglasno gnevne komentare čitalaca, a njegovi odjeci kružili su medijima i nekoliko meseci kasnije, tako da je i javnost na Balkanu mogla da sazna šta Ijan Moris misli o globalnim problemima.² Neposredno pre izlaska njegovog teksta u „Vašington postu” svetlost dana ugledala je i knjiga istog autora pod naslovom *Rat! Zašto je dobar? Konflikt i progres civilizacije od primata do robota* (Morris 2014), koja kao i prethodna (*Zašto Zapad vlada – za sada: Obrasci istorije i šta otkrivaju o budućnosti*, Morris 2011), već svojim naslovom izaziva protivrečne reakcije. Obe knjige mogu se opisati kao naučno-popularna štiva, koja u brišućem letu izvlače dalekosežne zaključke na osnovu raznorodnih podataka. Ovakav stil tekstova, kao i izbor tema sa nesumnjivom savremenom konotacijom, opredelili su i čitalačku publiku, pa su obe knjige mnogo detaljnije komentarisane u medijima nego u stručnoj literaturi, gde su prošle gotovo nezapaženo. Ovo, međutim, nije slučaj sa prethodnim opusom Ijana Morisa, koji je objavio još četiri knjige, skoro 80 članaka u uglednim akademskim časopisima i uredio šest zbornika, koji svi detaljno i argumentovano govore o nastanku polisa, njegovim društvenim i ekonomskim aspektima, kultu heroja u gvozdenom dobu Helade, nastanku i mogućim novim tumačenjima homerske epike, kao i o teorijsko-metodološkim problemima istraživanja rane istorije antičke Grčke.³ Njegov inovativan pristup istraživanju cenjen je i istican kao uzoran u referentnim pregledima klasične arheologije još pre gotovo dve decenije (na primer: Shanks 1996, 108–11). Na drugoj strani, ime Ijana Morisa nije značilo ništa velikoj većini čitalaca „Vašington posta”, kao što je i među stanovnicima centralnog Balkana njegova publika ograničena na mali broj specijalista za pitanja antičke Grčke i studente arheologije. Njegov izlazak na širu scenu, dakle, usledio je pošto je sebi zadao zadatak da piše o temama koje su najneposrednije u centru medijske pažnje i da to čini na pristupačan i, rekla bih, sračunato kontroverzan način.

Primer Ijana Morisa izabiram za početnu tačku svojeg razmišljanja o odgovornosti arheologa prema javnosti iz nekoliko razloga, od kojih nije najmanje važan taj da sam bila neprijatno iznenađena njegovim poslednjim tekstovima. Moje lično razočaranje, međutim, ne bi bilo dovoljan pokretač da ovaj primer javnog nastupa arheologa van akademske arene ne pokreće i niz pitanja sa kojima se susreću mnogi arheolozi koji drže da njihova disciplina ne može i ne sme biti tek „dekadentno prepuštanje užitku” (Shanks, McGuire 1996, 80), već da može i mora da stupa u dijalog sa javnošću. Postavlja se pitanje da li je dobar na-

² <http://www.slobodnaevropa.org/content/kurspahic-polemika-o-dobrom-ratu/25437024.html>, posledni pristup 29. juna 2014.

³ <https://web.stanford.edu/dept/classics/cgi-bin/web/people/faculty/ian-morris>, poslednji pristup 29. juna 2014.

čin za započinjanje ovog dijaloga da se akademski priznat arheolog, posle niza tekstova oprezne i minuciozne argumentacije, upusti u pojednostavljeno uopštavanje („od primata do robota”) na teme sa očiglednim i neposrednim aktuelnim nabojem, kao što su neminovnost i blagotvorni uticaji velikih ratova i politička, kulturna i ekonomska dominacija jednog dela globusa nad drugim. Drugim rečima: da li slike prošlosti koje stvaramo i nudimo širokoj javnosti mogu i treba da služe da prethodnim primerima opravdavamo savremenu stvarnost? Da li na tom zadatku možemo da zanemarimo ili sasvim napustimo obzire koji nas obavezuju u akademskom radu, kao što su temeljno poznavanje teme i relevantnih podataka? Da li se arheolog sa izuzetnim poznavanjem arhajske Grčke može jednako kompetentno razumeti i u primata i robote? Da li široka javnost zaslužuje da za potrebe dijaloga sa njom smatramo dovoljnom sopstvenu sposobnost generalizovanja, ili je naša uloga upravo u tome da bolje i temeljnije poznajemo teme o kojima smo pozvani da govorimo? Da li je nužno da udovoljavamo javnosti, ili njenim pojedinim delovima, kako bismo pokazali značaj svojih istraživanja? Ako jeste, kako odabiramo kome ćemo udovoljiti? Ovaj niz moralnih dilema (upor. Scarre, Scarre 2006) čini neophodnim da još jednom promislimo o položaju arheologa u njihovom savremenom okruženju.

Kao posebno obučeni i zaduženi da tumače sačuvana svedočanstva davnih događaja, arheolozi, kao i istraživači u okviru drugih disciplina čiji je predmet izučavanja prošlost, nalaze se u društveno povlašćenom položaju. Naša su istraživanja često finansijski podržana kroz zvanične institucije i procedure, između ostalog i državne, a naši rezultati koriste se u nastupima zvaničnika u prigodnim prilikama (upor. Kuzmanović, Mihajlović 2014, Milosavljević 2011). Međutim, povlastice posebnih sposobnosti sa sobom nose i neminovna ograničenja. Finansijska podrška retko odgovara našim željama i očekivanjima – što nije slučaj samo u našoj sredini, a način na koji su rezultati našeg rada pretočeni u govore na svečanostima nije uvek u skladu sa našim profesionalnim normama. Ipak, ostaje činjenica da u Srbiji, kao i širom sveta, većina arheologa obavlja svoj posao i za njega je plaćena od novca iz javnih budžeta, bilo kroz delatnosti institucija zaštite spomenika kulture, muzeja, istraživačkih instituta ili univerziteta. Mnogi aspekti našeg posla regulisani su državnim i međunarodnim zakonima, koji određuju i ograničavaju naša prava, u isto vreme predviđajući i zaštitu naših interesa, kao pripadnika profesionalne zajednice. Ovi finansijski, organizacioni i zakonski uslovi našeg rada nisu isti za sve arheologe širom sveta, pa strukovna udruženja ulažu svestan i organizovan napor da se postigne konsenzus oko nužnog profesionalnog minimuma.⁴ Delatnost tumačenja prošlosti, dakle, na nepo-

---

⁴ Od 2006. godine, Evropska asocijacija arheologa u saradnji sa Evropskom unijom sprovodi projekat „Otkrivanje arheologa Evrope”, čiji je cilj da prikupi i uporedi podatke o profesionalnom statusu arheologa širom kontinenta. Više podataka na: <http://www.discovering-archaeologists.eu/>, poslednji pristup 10. jula 2014.

sredan i praktičan način povezana je sa najvišim izvorima političke i finansijske moći (upor. Bond, Gilliam 1994), mada ne kao ravnopravan partner.

Iako većina modernih društava uvažava potrebu za specijalizovanim akademskim znanjima o prošlosti, dešava se i da „najviše dobro sa stanovišta arheološke profesije ne mora uvek biti kompatibilno sa najvišim dobrom po shvatanju drugih grupa ljudi” (Scarre, Scarre 2006, 3). Naša procena smisla, dometa i značaja arheološkog istraživanja često nije ista kao i naših savremenika koji se bave drugim zanimanjima, pa upravo teme koje se nama čine trivijalne mogu biti one koje bude najveće zanimanje laika. Ovaj prostor našeg razmimoilaženja sa radoznalošću izvan struke biće popunjen drugim putevima i sredstvima. Rezultat može biti veoma poražavajući (upor. Palavestra 2010). Isto tako, iako se vesti iz naše struke često pojavljuju u novinskim člancima, način na koji su predstavljeni rezultati naših istraživanja često je nezadovoljavajući za arheologe (na primer: Vuković, Vujović 2014). Mogući način prevazilaženja ovog nezadovoljstva je onaj koji je izabrao Ijan Moris, na sebe preuzevši ulogu tumača specijalizovanog znanja discipline na jezik razumljiv širokoj javnosti. Sudeći po reakcijama čitalaca „Vašington posta”, makar jedan deo te javnosti jetko se suprotstavio njegovoj poruci. Svakako je teško, gotovo nemoguće, u isto vreme uspešno odgovoriti na potrebe i zanimanja tako raznorodnog skupa kakav podrazumeva uopštena odrednica „javnosti”. Čini se, uostalom, da to nije ni bila namera autora, već da Morisove knjige o blagotvornom dejstvu velikih država i njihove dominacije traže svoju ciljnu grupu u sasvim jasno ideološki određenom segmentu te javnosti. Iz bogatog repozitorija prošlih događaja moguće je odabrati teme i pouke koje će biti posebno značajne određenim vrstama publike: uzrasnim, rodnim, verskim, profesionalnim, regionalnim grupama. Odatle sledi da, sama po sebi, nije sporna činjenica da autor svoje čitanje prošlosti usaglašava sa jednom određenom grupom i njenim vrednostima. Nevolja je, međutim, u tome što poruka zasnovana na odabiru i dovođenju u kauzalnu vezu događaja iz prošlosti u ovom slučaju služi da osnaži legitimitet dominacije jednih grupa nad drugima, ukazujući na istorijsku neminovnost takvog rasporeda stvari. Ovo nas još jednom dovodi do pitanja: čemu/kome zapravo treba da služi znanje o prošlosti?

Pokušaji da se razumeju uzroci i posledice ratova oduvek su bili jedan od motiva ovog poslanja, sudeći po činjenici da tekst koji danas smatramo pretečom discipline istorije počinje sledećim rečima:

„Ovo je pregled istorije Herodota Halikarnašanina, koji je napisan radi toga da se vremenom ne bi umanjio značaj onoga što je čovečanstvo stvorilo, te da velika i divna dela, i ona koja su stvorili Heleni, kao i ona koja su stvorili varvari, ne bi bila zaboravljena, a najzad, pored ostalog, i zato da bi objasnio zašto je između Helena i varvara dolazilo do ratova.” (Herodot, I 1)

Na drugoj strani, jedan od tekstova koji je načinio prekretnicu u razumevanju discipline, „Odbrana istorije ili zanat istoričara” (Blok 1970), nastajao je u vreme kada se njegov autor aktivno suprotstavljao nastojanjima jedne velike države da uvede red u svetu u skladu sa sopstvenim merilima. Mark Blok streljan je 1944. godine kao pripadnik francuskog Pokreta otpora. Uslove pod kojima su nastala njegova razmišljanja o sopstvenom zanatu opisani su u samom tekstu u ovih nekoliko rečenica:

„U okolnostima mog sadašnjeg života, zbog nemogućnosti u kojoj se nalazim da dospem do ikakve velike biblioteke, i gubitka svojih sopstvenih knjiga, moram da se pouzdam u svoje beleške, u svoje pamćenje. Dopunska čitanja, proveravanja koja zahtevaju sami zakoni zanata, čija sam upražnjavanja sebi postavio u zadatak da opišem, suviše često su mi uskraćena. Da li će mi biti dato da jednog dana dopunim ove praznine? Nikad potpuno, bojim se toga.” (Blok 1970, 334)

Uputno je razmisliti o tome da se u času velike i neposredne opasnosti, kojoj se suprotstavljao ličnim delanjem koje ga je dovelo do fatalnog ishoda, pitao šta je smisao i kakva je korist od istraživanja prošlosti „na smiren, lucidan, odmeren i razborit način” (Berk 2011, 42, 43).

U godinama neposredno pre II svetskog rata, Gordon Čajld (Vere Gordon Childe), često i sa dobrim razlozima opisan kao jedan od najznačajnijih arheologa XX veka, radio je na knjizi *Čovek stvara sebe* (Childe 1951). Rukopis je nastao iz serije predavanja koju je tridesetih godina održao za članove radničkih sindikata (Patterson, Orser 2004, 9). Obraćao se delu javnosti drugačijeg obrazovanja i neposrednog životnog iskustva nego što je bilo njegovo sopstveno – pripadnika srednje klase sa elitnim obrazovanjem u oblasti klasičnih studija. Odan evolucionističkim načelima i veri u progres, stvorio je jednu od najvažnijih sinteza arheološkog znanja tog vremena, opisujući načine na koje je čovečanstvo osvajalo znanja i veštine i kretalo se ka složenijim i boljim načinima organizovanja društva. U svojim poslednjim radovima sasvim eksplicitno pisao je da je smisao svakog znanja, pa i arheološkog, da ono rukovodi delanjem (Childe 1956, 126, 127). Iako arheološki podaci neće „povećati proizvodnju bombi ili butera”, nadao se da će ljudi naučiti da koriste arheološko znanje kako bi se „ponašali humanije” (Childe 1956, 126, 127, Patterson, Orser 2004, 19, 20).

U većini standardnih uvoda u arheološku teoriju (npr. Донсон 2008, 33–38, *passim*, Olsen 2002, 30–42, *passim*, Palavestra 2011, 131 i dalje) kulturno-istorijska arheologija – pravac koji je idealno oličen u Gordonu Čajldu, označava se kao u osnovi deskriptivan pristup, čvrsto oslonjen na stilsko-tipološke i hronološke analize, bez jasno i naglašeno iskazanog stava o širem društvenom kontekstu arheološkog istraživanja, koje će doneti tek osamdesete godine XX veka. Međutim, u Čajldovim radovima, kao što vidimo, mogu se naći veoma odlučni lični stavovi o svrsi i ciljevima disciplinarnog znanja. Deo objašnjenja

za ovu prividnu protivrečnost može se potražiti u činjenici da je čitava njegova biografija prožeta otvorenim političkim aktivizmom sa snažnim uticajima marksističke teorije i prakse (Patterson 2003, 33 i dalje, Patterson, Orser 2004). Moguće je, međutim, tvrditi i da veliki ugled i značaj Čajldovog rada u arheologiji upravo počiva na njegovoj sklonosti i sposobnosti da o svom predmetu istraživanja razmišlja i piše tražeći u prošlosti pouke humanosti.

Ovakvo stanovište posebno je podržano poređenjem njegovog mesta u istoriji discipline u odnosu na drugu ključnu osobu u razvoju arheologije prve polovine XX veka. Poslednjih godina arheolozi su skloni da razmatraju sličnosti i razlike između teorijskih polazišta Gordona Čajlda i Gustafa Kosine (Kossinna), pitajući se jesu li ova dva autora „suprotnosti ili braća po grehu” (Olsen 2002, 33–37, takođe i: Bandović 2012, Babić 2010a). Polazeći od u osnovi sličnih teorijskih postavki, da se na osnovu prostornog i vremenskog grupisanja elemenata materijalne kulture može zaključivati o grupisanju ljudskih zajednica u prošlosti, Čajld i Kosina ostavili su za sobom dijametralno suprotne poruke. Dok je Kosinina ideja o Indogermanima našla svoj odraz i u programu organizacije *Ahnenerbe* u nadležnosti Hajnriha Himlera (Heinrich Himmler), Čajld je decenijama kasnije nadahnjivao istraživače koji su u arheologiji prepoznali sredstvo u borbi za pravednije društvo (Patterson 2003, McGuire 1992). Dovodeći do krajnje i eksplicitne konsekvence njegove sklonosti ka marksizmu, kasniji autori pozivali su arheologe na „kontinuiran i bolje promišljen politički angažman sa klasama koje nisu na vlasti... kao sredstvo za stvaranje alternative za razvojne strategije država, međunarodnih organizacija i vladajućih klasa, koje suviše često previđaju dobrobit radnih ljudi” (Patterson 2004, 74). Iako obojica mogu biti podvedeni pod odrednicu kulturno-istorijske arheologije, Čajld i Kosina živeli su i radili pod različitim uslovima, izabrali su različite segmente javnosti kao svoju ključnu ciljnu grupu i slali su upravo suprotne poruke. Zabrinjavajuće je što je Kosinina poruka daleko lakše dobila sistemsku i praktičnu institucionalnu podršku.

Arheolozi se sa ovim teškim nasleđem discipline obračunavaju već nekoliko decenija, ukazujući na opasnost da naš rad i u budućnosti može imati dalekosežne i razarajuće posledice. Osamdesetih godina XX veka, ovaj je stav dobio svoj puni i upečatljiv izraz u formulaciji Kristofera Tilija (Christopher Tilley): arheologija je društveno-politička delatnost u sadašnjosti (Tilley 1989). Zanat arheologa tako je povezan sa odgovornošću za rekonstrukcije prošlosti koje proizvodimo i nudimo javnosti (Shanks, McGuire 1996, 87, 88). Posebno u anglo-američkoj literaturi, do danas je objavljen čitav niz radova koji preispituju odnose moći u savremenom svetu i njihovu povezanost sa načinima na koje su konstruisani arheološki narativi (na primer: Bond, Gilliam 1994). Dominacija Zapada, koja se tokom poslednjih nekoliko stotina godina čini neumitnom, posebno ako se sagledava sa pozicija kolonijalne moći, dobija drugačije i razumljivije obrise ako se sagleda uloga koju su u procesu potčinjavanja igrale disci-

pline arheologije i antropologije (Babić 2010b, Gosden 2004, Palavestra 2011). Posledice kolonijalnih susreta mogu se arheološkim sredstvima pratiti sve do savremenih situacija (Hall 2000), kao i iskustva učesnika u ovim događajima koji nisu za sobom ostavili druga svedočanstva osim materijalnih tragova svojih strategija preživljavanja i otpora (Given 2004).

Interesovanje za različite pozicije u društvenim odnosima, izvore dominacije i strategije subverzije, kako u prošlosti, tako i u sadašnjosti, s dobrim razlozima najčešće se veže za teorijske pozicije obuhvaćene nazivom postprocesne ili interpretativne arheologije (npr. Thomas 2000). Zaista, većina tekstova koji se eksplicitno bave odnosom arheološkog istraživanja i savremenog okruženja, pa i načinom na koji naša disciplina može da svrsishodno doprinosi interesima javnosti, kako god da definišemo sadržaj ovog pojma, potiče od autora koji se jasno i samosvesno određuju kao pripadnici ovog pravca razmišljanja. Tesna povezanost postprocesnih autora sa tekućim teorijskim stanovištima u okviru drugih disciplina, od antropologije do kritičke teorije, čini ih posebno osetljivim za pitanja odnosa akademskog znanja i zajednice u kojoj ono nastaje, kao i za posledice tog znanja na društvene odnose u kojima svi učestvujemo. Makar i veoma nepotpuna lista publikacija koje mogu ilustrirati ovu tvrdnju daleko bi premašila bibliografsku listu primerenu ovom tekstu. Moglo bi se zaključiti da je potreba da se ukaže na značaj dijaloga između discipline i njenog društvenog konteksta skorašnja posledica težnje da se sopstvenoj disciplini povrati poljuljani ugled. Međutim, kako rečito ilustruje primer Gordona Čajlda, zanimanje za stvari prošlosti i specijalizovano znanje koje proizvodimo mogu biti shvaćeni kao oruđa u nastojanjima da svet bude bolje mesto, bez obzira na teorijska utemeljenja od kojih polazimo. U prilog tome govori i nedavno objavljena knjiga jednog od istaknutih autora procesnog pristupa, Džeremija (Jeremy) Sablofa (Sabloff 2008). Obojen tipično pozitivističkom verom u snagu naučnog znanja, ovaj tekst ukazuje na niz praktičnih i neposrednih pouka koje za današnji svet proističu iz arheološkog istraživanja. Od pitanja veće produktivnosti poljoprivrednih tehnika, održivog razvoja, preko klimatskih promena do problema urbanog razvoja, odnosa sa domorodačkim grupama, pa najzad i do razloga za izbivanje ratova, Sablof nudi rešenja koja su ljudi u prošlosti mudro koristili za poboljšanje svojih uslova života i zaključuje:

„Arheološko istraživanje ne samo da može da nas uopšteno obavesti o lekcijama koje treba naučiti iz uspeha i grešaka kultura u prošlosti i obezbedi donosiocima političkih odluka koristan kontekst odlučivanja, već zaista može i da neposredno promeni današnji svet i utiče na živote ljudi upravo u ovom trenutku. (...) Smatram da nam je potrebno više akcione arheologije...” (Sabloff 2008, 17)

Neki arheolozi su, dakle, u različitim vremenima i polazeći sa različitih teorijskih pozicija, težili da svoja specifična disciplinarna znanja ponude kao dopri-

nos nastojanjima da se ljudsko društvo načini boljim i pravednijim za veći broj ljudi. U svojim obraćanjima javnosti izvan akademske zajednice artikulisali su poruku da svet treba aktivno menjati i da pogled u prošlost može da nam pomogne da iz čitavog iskustva naše vrste izabiramo rešenja koja vode tom cilju. Neki drugi arheolozi, pak, takođe sa različitih teorijskih polazišta i u okviru različitih istorijskih okolnosti, nudili su objašnjenja za sadašnje stanje, posežući u prošlost za legitimizacijom različitih oblika dominacije i nejednakosti. Gustaf Kosina samo je posebno upečatljiv i ozloglašen primer da državna politika lako poseže za ovakvim tumačenjima i spremno ih uključuje u svoj repertoar motiva u svom obraćanju širokoj javnosti. Ovakvoj situaciji svakako doprinosi to što disciplina, od vremena svog institucionalizovanja tokom XIX veka, počiva na filozofskim i naučnim postavkama koje je uobličio društveni, politički i ekonomski kontekst modernih evropskih nacionalnih država i društvenih grupa koje su u njima igrale odlučujuću ulogu (Thomas 2004). Ipak, moguće je čak i u okviru kulturno-istorijskog ključa, čija je ugrađena logika posebno bliska stvaranju državotvornih narativa (Babić 2010a), težiti ka drugačijim ciljevima arheološkog istraživanja, kao što je to činio Gordon Čajld. Iako inicijalna procesna kritika prethodnih postavki discipline nije posebnu pažnju posvećivala širim društvenim implikacijama arheološkog istraživanja, i u okviru ovog načina mišljenja autori se zalažu za „akcionu arheologiju – učešće u problemima sa kojima se suočava moderni svet... (tako da) arheolozi rade *za* žive zajednice, ne samo *unutar* ili blizu njih” (Sabloff 2008, 17). Najzad, poslednjih nekoliko decenija živog preispitivanja temelja discipline dovelo je do aktivnog promišljanja njenog odnosa sa različitim interesnim grupama u savremenom društvu. Umesto da krajnje korisnike arheološkog znanja definišemo u odnosu na ograničene, ali moćne interese grupa sa političkom i ekonomskom moći, ili da javnost shvatamo u veoma širokom i stoga sasvim nedefinisanim obliku, predlaže se da razmotrimo raznolikost zajednica i njihovih interesa u odnosu na zanat arheologije (Shanks, McGuire 1996, 81). Svetski kongres arheologa (World Archaeological Congress), nevladina i neprofitna organizacija koja predstavlja „skup aktivnih arheologa širom sveta”,⁵ tako u svom glasilu *Arheologije (Archaeologies)* posebno teži priložima koji „nastoje da decentralizuju arheologiju i preispituju lokalne i globalne geometrije moći”.⁶ S druge strane, razmatranja pojedinačnih slučajeva u kojima su isključivo interesi društvenih elita rukovodili arheološkim istraživanjem, počevši već od odabira pojave u prošlosti koju valja proučiti, sa velikom uverljivošću pokazuju da ovakvi savezi sputavaju i ograničavaju potencijalno polje discipline. Vredi spomenuti da je među prvima koji su ukazali na spregu između nacionalnih i političkih interesa u Evropi tokom XVIII i XIX

⁵ <http://www.worldarchaeologicalcongress.org/about-wac>

⁶ <http://www.springer.com/social+sciences/anthropology+%26+archaeology/journal/11759>

veka i načina na koji je tumačena arheologija Grčke bio i Ijan Moris (Morris 1994). Svakako, na svakom pojedinačnom istraživaču ostaje da donese odluku o tome kojim grupama u okviru široko opisanog polja javnosti i čijim interesima treba da doprinese njegov/njen rad. Kao što po prirodi svog predmeta istraživanja dobro znamo, kasnije epohe doneće sud o ispravnosti naše odluke. Neki će ostati zapamćeni kao Čajld, čiji značaj i dostignuća danas cene arheolozi svih usmerenja, a neki kao Kosina – skelet u ormanu naše disciplinarne prošlosti.

Literatura

- Babić, Staša. 2010a. Arheologija i etnicitet. *Etnoantropološki problemi* 5/1: 137–149.
- Babić, Staša. 2010b. Prošlost kao Drugi – Drugi kao prošlost. *Etnoantropološki problemi* 5/2: 259–268.
- Babić, Staša. 2013. Kakva nam arheologija treba? *Etnoantropološki problemi* 8/3: 621–631.
- Bandović, Aleksandar. 2012. Gustaf Kosina i koncept kulture u arheologiji. *Etnoantropološki problemi* 7/3: 629–648.
- Blok, Mark. 1970. *Odbrana istorije ili zanat istoričara*. Treći program Radio Beograda, proleće 1970.
- Bond, George C. & Angela Gilliam 1994. Introduction to *Social Construction of the Past. Representation as power*, eds. George C. Bond & Angela Gilliam, 1–22. London: Routledge.
- Childe, Vere Gordon 1951. *Man Makes Himself*. New York: New American Library.
- Childe, Vere Gordon. 1956. *Society and Knowledge*. London: Allen & Unwin.
- Given, Michael. 2004. *The Archaeology of the Colonized*. London: Routledge.
- Gosden, Chris. 2004. “The Past and Foreign Countries: Colonial and Post-Colonial Archaeology and Anthropology”. In *A Companion to Social Archaeology*, eds. Lynn Meskell and Robert W. Preucel, 161–178. Oxford: Blackwell Publishing.
- Hall, Martin. 2000. *Archaeology and the Modern World. Colonial Transcripts in South Africa and the Chesapeake*. London: Routledge.
- Herodotova istorija*, preveo M. Arsenić Beograd: Matica srpska (1988).
- Kuzmanović, Zorica i Vladimir Mihajlović. 2014. Roman Emperors and Identity Constructions in Modern Serbia. *Identities: Global Studies in Culture and Power* (u pripremi).
- McGuire, Randall H. 1992. *A Marxist Archaeology*. San Diego, CA: Academic Press.
- Milosavljević, Monika. 2011. Arheologija nad moštima. *Antropologija* 11, sv. 2: 115–140.
- Morris, Ian. 1994. “Archaeologies of Greece”. In *Classical Greece: ancient histories and modern archaeologies*, ed. Ian Morris, 8–47. Cambridge: Cambridge University Press.
- Morris, Ian. 2011. *Why The West Rules – For Now: The patterns of history and what they reveal about the Future*. London: Profile Books.
- Morris, Ian. 2014. *War! What Is It Good For? Conflict and the Progress of Civilization from Primates to Robots*. New York: Farrar, Straus and Giroux.

- Olsen, Bjornar. 2002. *Od predmeta do teksta. Teorijske perspektive arheoloških istraživanja*. Beograd: Geopoetika.
- Palavestra, Aleksandar. 2010. Izmišljanje tradicije: „vinčansko pismo”. *Etnoantropološki problemi* 5 (2): 241–258.
- Palavestra, Aleksandar. 2011. *Kulturni konteksti arheologije*. Beograd: Filozofski fakultet.
- Patterson, Thomas C. 2003. *Marx's Ghost. Conversations with archaeologists*. Oxford: Berg.
- Patterson, Thomas C. 2004. “Social Archaeology and Marxist Social Thought”. In *A Companion to Social Archaeology*, eds. Lynn Meskell and Robert W. Preucel, 66–81. Oxford: Blackwell Publishing.
- Patterson, Thomas C. & Charles E. Orser Jr. 2004. “Introduction: V. Gordon Childe and the Foundations of Social Archaeology”. In *Foundations of Social Archaeology. Selected Writings of V. Gordon Childe*, eds. Thomas C. Patterson & Charles E. Orser Jr., 1–23. Oxford: Berg.
- Scarre, Chris & Geoffrey Scarre. 2006. Introduction to *The Ethics of Archaeology. Philosophical Perspectives on Archaeological Practice*, eds. Chris Scarre & Geoffrey Scarre, 1–14. Cambridge: Cambridge University Press.
- Shanks, Michael. 1996. *Classical Archaeology of Greece. Experiences of the discipline*. London: Routledge.
- Shanks, Michael & Randall H. McGuire. 1996. The Craft of Archaeology. *American Antiquity* 61: 75–88.
- Sabloff, Jeremy A. 2008. *Archaeology Matters. Action archaeology in the modern world*. Walnut Creek: Left Coast Press.
- Thomas, Julian. 2004. *Archaeology and Modernity*. London: Routledge.
- Thomas, Julian (ed.) 2000. *Interpretive Archaeology – A Reader*. Leicester University Press.
- Tilley, Christopher. 1989. “Archaeology as socio-political action in the present”. *Critical traditions in contemporary archaeology*, eds. Valerie Pinsky and Alison Wylie, 104–116. Cambridge: Cambridge University Press.
- Vuković, Jasna i Miroslav Vujović. 2014. Od informacije do poruke: arheologija i mediji u Srbiji. *Etnoantropološki problemi* 9/3: 609–624

*

- Берк, Питер. 2011. *Француска историјска револуција. Школа Анала 1929–1989*. Сремски Карловци: Издавачка књижевница Зорана Стојановића.
- Донсон, Метју. 2008. *Археолошка теорија*. Београд: Слио.

Staša Babić
Department of Archaeology
Faculty of Philosophy, Belgrade

The Craft of Archaeology and Dialogue with the Public

Over the last decades, especially among the postprocessually oriented archaeologists, the link between the research into the past and various relations of

domination in the modern world has been explicitly articulated, as well as the ways in which the discipline engages in the dialogue with its social context, widely encompassed by the notion of the public. On the other hand, the eminent representatives of other theoretical approaches in archaeology, such as Gordon Childe, have argued for the purpose of archaeological research in the search for knowledge leading to more just and human society much before this clearly value-oriented proclamation. The message conveyed by archaeologists to the public depends on the choice of the segment of this wide notion and whose interests an individual researcher decides to enforce, regardless of the theoretical and methodological inclinations.

Keywords: social position of archaeology, archaeology and the public, interests of the public, responsibility of researcher, relations of domination, Gordon Childe and Gustaf Kossina

Métier de l'archéologue et dialogue avec le public

Dans les dernières décennies, et cela notamment dans le cadre de l'approche postprocessuelle des recherches archéologiques, le lien a été expressément articulé entre l'étude du passé d'une part et les différents rapports de domination dans le monde contemporain puis les manières dont la discipline entre en dialogue avec son environnement social, nommé assez généralement « public » de l'autre. Cependant, les représentants éminents des autres orientations théoriques en archéologie, comme Gordon Childe, avaient bien avant l'apparition de cette approche, d'orientation axiologique nette, milité pour que les recherches archéologiques trouvent leur signification dans la quête des connaissances qui contribueraient à rendre la société plus juste et plus humaine. Le message que les archéologues enverront au public dépend du choix du segment de cet ensemble plus large ainsi que de l'intérêt que tend à soutenir un chercheur particulier, sans que l'on tienne compte des positions théorico-méthodologiques de départ.

Mots clés: position sociale de l'archéologie, archéologie et public, intérêts du public, responsabilité du chercheur, rapports de domination, Gordon Childe et Gustaf Kossinna

Primljeno / Received: 15. 07. 2014.

Prihvaćeno / Accepted for publication: 21. 08. 2014.